
**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI
DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH DEPARTAMENTI
BUXORO VILOYAT HOKIMLIGI**

DAVLAT TILI – IJTIMOIIY TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

*(O‘zbek tiliga Davlat tili maqomi berilganligining 31 yilligiga
bag‘ishlangan respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari)*

BUXORO, 2020-yil, 16-oktabr

**DAVLAT TILI – IJTIMOIIY TARAQQIYOT VA
MILLIY YUKSALISH MEZONI**

Nasrullayeva G.		
Исмадова Х.С.	Две жемчужины узбекской поэзии	580
Rajabov D. Ro`ziyev N.	O`zbek xalq qo`shlqlarida kompozision usullar	583
Karimova L.I.	“...Yovvoyi tog’ kiyigin...” qo’lga o’rgatgan yusuf xos hojib	587
Kenjayeva A.	Taqdirimsan, baxtimsan, ona tilim	590
Mardonova S.O.	Individual nutq neologizmlari haqida	592
Mukumova D.B.	Davlat tili – ijtimoiy taraqqiyot va milliy yuksalish	595
Mizrobova J.I.	Tragediyada lingvopoetik xususiyatlar	598
Mo`minov S. Umarova N. Yuldashev A.	So`z qimmati	601
Muxammedova Sh.	Ona tilimizni asrashga har birimiz birdek mas’ulmiz, aziz zamondosh!	605
Nurullaeva S.M.	Zamonaviy o`zbek she`riyatida humo mifologik obrazi stilizatsiyasi va metaforizatsiyasi	611
Qodirova N.S.	Adabiy-tanqidiy matnda tilning o`rni	615
Quvvatova D. Xodjiev G.	“Yuragimning ostida sayrab turgan bulbulim”	619
Qurbonova O.	Adabiy tanqidda tildan foydalanish mahorati	621
Rajabova I.T.	Boqiysan iftixorimsan, ona tilim	624
Rajabov D.Z.	O`zbek xalq qo`shlqlarida tabiatni poetik talqin qilish usullari	625
Rajabova M.B.	Behbudiyning adabiy til muammolariga munosabati	629
Rahimov K.	Fors yozuvidagi “yo” va “kasma”ning kirill yozuvidagi ifodasi	632
Salohiddinova L. Q.	Oddiy folklorizmning she`rdagi o`rni	638
Samandarova G.Y.	Hasharot nomlari asosida shakllangan o`zbek xalq paremalari izohi	641

maqoldagi ma’nodan foydalanib, ijtimoiylikni kuchaytirishdir. Jamiyatda shunday otlar borki, dong tarataman deb yakka yurib, hamma yoqni changitadi. Boshqa shoirlar singari Dilshod Rajab ham maqollar yordamida davr manzaralarini she’rxon ko’z o’ngida namoyon qiladi. Shoir “Tez yordamchi”, “Sinf” she’ri orqali o’quvchilardagi kamchiliklarni sanaydi va bolalardagi bu nuqsonlarni davolovchi ham bolalarning o’z ichidan chiqishi kerak deb hisoblaydi. She’rni maqolni o’zlashtirish orqali oddiy folklorizmni yuzaga keltirish bilan yakunlaydi.

Xulosa. Bundan ko’rinadiki, Dilshod Rajab oddiy folklorizmlarni yuzaga keltirar ekan, quyidagilarga erishdi:

← She’r badiyatini oshira oldi.

~ She’r mazmunini boyitdi.

↻ She’rning kompozitsion butunligini ta’minladi.

Shoir folklor qudratiga tayanib, yosh she’rxoniga ta’sir qilishning samarali usullaridan foydalana bildi. Bu esa shoir she’rlarining zamonaviy o’zbek bolalar she’riyatidan munosib o’rin topa bilishiga sabab bo’ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dilshod Rajab. Otamning bog’i. – Toshkent: Cho’lpon, 1996. – 48 b.
2. Sharipova L. XX asrning 70-80-yillari o’zbek she’riyatida folklorizm. – Toshkent: Fan, 2011. – 152 b.

HASHAROT NOMLARI ASOSIDA SHAKLLANGAN O‘ZBEK XALQ PAREMALARI IZOHI

G.Y. Samandarova,

O‘zbek tilshunosligi kafedrasida o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada hasharot nomlari asosida shakllangan xalq paremalarining izohi berilgan. Paremlar adabiyotshunoslikning o‘rganish obyekti bo‘libgina qolmay, ular so‘zlardan tuzilib, ma’lum bir fikrni ifodalovchi gaplardan iborat bo‘lganligi uchun tilshunoslikning ham o‘rganish obyekti ekanligi ta’kidlangan. Hasharot nomlari asosida xalq paremalarining shakllanishiga ularning tashqi ko‘rinishi, biologik xususiyati, rang tusi va hayot

DAVLAT TILI – IJTIMOIIY TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

kechirish tarzi kabi belgilari asos bo'lib xizmat qilganligi misollar orqali yoritib berilgan.

Olimlarning aniqlashlaricha, har bir kishi tilimizdagi 800 ga yaqin maqol, matal yoki aforizm haqida tushunchaga ega ekan. Lekin tilning paremiologik boyligi bir necha o'n minglab paremalarni o'z ichiga oladi. Hozirgi o'zbek yoki boshqa adabiy tilni yaxshiroq, mukammalroq bilish uchun o'sha tilning fonetikasi, grammatikasi, leksikasi bilan bir qatorda uning boy paremiologik me'rosini ham chuqur egallash lozim.

Paremiologiya (yun. paroimia - hikmatli so'z, zarbulmasal) ma'lum bir tildagi avloddan avlodga og'zaki shaklda ko'chib yuruvchi, ixcham, sodda, qisqa va mazmundor, mantiqiy umumlashma sifatida paydo bo'lgan maqol, matal, aforizm kabi hikmatli iboralarni o'rganadigan fan sohasi hisoblanadi.

Paremalar avloddan avlodga faqat og'zaki holdagina o'tib kelganligi, xalq og'zaki ijodining mahsuli bo'lganligi uchun adabiyotshunoslikning o'rganish obyekti hisoblanadi, chunki ularning aksariyati ko'pincha she'riy shaklga o'xshaydi va ularda o'xshatish, antiteza, anafora, alliteratsiya, kinoya, piching kabi bir qancha tasviriy vositalar qo'llanadi.

Shu bilan birga paremalar so'zlardan tuzilib, ma'lum bir fikrni ifodalovchi gaplardan iborat bo'lgani uchun tilshunoslikning ham o'rganish obyektidir. Paremiologiya ana shu ikki jihatni o'zida birlashtiradi.

Premalarni to'plash, o'rganish Mahmud Koshg'ariy («Devonu lug'otit turk») va Gulxaniy («Zarbulmasal») zamonlaridan to hozirgi kunlarga davom etib kelmoqda.

Hasharotlar tabiatda juda keng tarqalgan jonzotlardir. Tabiatda ko'pchilik hayvonlar va o'simliklarning hayoti hasharotlar bilan bog'liq. Hasharotlar qaldirg'ochlar, qizilishtonlar, chittaklar va boshqa qushlar, sutemizuvchilardan ko'rshapalaklar, tipratikanlar, kaltakesaklar va baliqlarning asosiy ozig'i hisoblanadi.

Hasharot nomlari asosida xalq paremalari shakllangan va bu shakllanishga ularning quyidagi belgilari asos bo'lib xizmat qilgan:

- tashqi ko'rinishiga ko'ra: "nihoyatda kichik". *Bir tomchi suv chumoliga daryo ko'rinar. Bit ham bo'lsa – panoh. Burganing ko'ziga igna xari bo'lib, chumoli fil bo'lib ko'rinar;*

- biologik xususiyatiga ko'ra: "zaharli", "tez ko'payuvchi". *Chayon chaqqan uxlaydi, Qorni och uxlamaydi. Bolaning erkasi – bitning sirkasi;*

- rang tusiga ko'ra: "qora". *Qo'ng'iz bolasini oppog'im der, Kirpi bolasini yumshog'im der;*

- hayot kechirish tarziga ko'ra: *O'rgimchakdek o'rmalama, bedanadek yo'rg'alama. Yumshoq yog'ochga qurt tushar. Yantoqli yerda so'na bor.*

"Hasharot" nomlari asosida shakllangan o'zbek xalq paremalari ko'proq hasharotlarning tashqi ko'rinishi va hayot kechirish tarziga ko'ra yuzaga kelganligini ko'rsatadi.

Chumoli birlashsa, chayonni yiqar.

Chumoli birlashsa, chayon po'stini yirtar.

Ahillik, uyushqoqlik bor joyda hamma qiyinchiliklarni osongina bartaraf etish mumkin, – degan ma'noda qo'llanadi.

Ikki nor urishsa, o'rtada chivin o'lar.

Odatda, ikkita kuchli olishganda kuchsiz ularning zarbasiga dosh berolmaydi yoki kuchlilarning, kattalarning xatti-harakati: nizosi, tortishuvi kuchsizlarga, kichiklarga ziyon yetkazadi.

Chayonning kasbi – nish urmoq.

Hayotda nuqul birovga zarar yetkazib yashaydigan, shunday hayot tarzini o'ziga kasb qilib olgan kishilarga nisbatan kinoya tarzida qo'llanadi va kuchli emotsional-ekspressiv ma'no tashiydi.

Pashshaning mahmadanasi axlatga qo'nar.

Mahmadana, boshqalarga navbat bermaydigan, befarosat, shilqim kishilarga nisbatan kinoya tarzida qo'llanadi.

Burganing ko'ziga igna xari bo'lib, chumoli fil bo'lib ko'rinar.

Qo'rqqoq, imkoniyati cheklangan kishiga kichkina narsa ham dahshatli bo'lib ko'rinadi, – degan ma'noni ifodalagan.

Burgani deb po'stinni olovga tashlama.

Inson hayotda maqsadga erishish yo'lida turli to'siqlarga uchraydi. Mana shu to'siqlarni mardona yengib o'tgan kishigina o'z niyatiga erishadi, degan ma'noda ishlatiladi.

Itidan yorug'lik chiqmas,

Bitdan – chorig'lik.

Yomon kishilardan hech qachon yaxshilik kutma. Unday kishilar hamma vaqt o'z manfaatini o'ylab ish tutadi, boshqa birov bilan esa ishi bo'lmaydi, – degan mazmunda qo'llanadi.

DAVLAT TILI – IJTIMOIIY TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

Hasharot nomlari asosida shakllangan o'zbek xalq paremalarida hasharot nomi tasviriylikni, obrazlilikni ta'minlovchi vosita sifatida nisbatlash, o'xshatish, ma'no ko'chirish orqali kishilarning ko'rinishi, muomala-madaniyati, xulq-atvori, xatti-harakati, xarakter-xususiyati, nutqi kabilarni ifodalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Бердиёров Ҳ., Расулов Р. Ўзбек тилининг паремиологик луғати, Т., 1984.
2. Имомов К. Мақоллар. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди. – Тошкент: 1980.
3. Имомов К. Ўзбек халқ прозаси. – Тошкент: Фан, 1981. – 104 б.
4. Жўраева Б. Ўзбек халқ мақоллари шаклланишининг лингвистик асослари. – Тошкент: Академнашр, 2019.
5. Mavlonov O. Zoologiya. 7-sinf uchun darslik. – Toshkent, 2005.

САМАНДАР ВОҲИДОВ ИЖОДИДА ВАҚТ ВА ЗАМОН КЕНГЛИКЛАРИ МАНЗАРЛАРИ

Сафарова Ҳилола Охунжоновна,
БухДУ ўзбек адабиёти кафедраси доценти.

АННОТАЦИЯ. Мақолада шоир Самандар Воҳидовнинг давр ва замона руҳини ҳис қилишда тарихий ҳодисалар ва тарихий шахслар тақдирига поэтик муносабат билдириш орқали ўша жараёнларни акс эттириши ва ўзига хослиги ҳақида фикр юритилган.

Самандар Воҳидовнинг поэтик ижодида вақт хронотопи лаҳзалар, кунлар, тунлар, тонг, оқшом, фасл ва йил тимсоллари орқали ифодаланса-да, баҳор тонги қиш тонгига, ёз оқшоми куз оқшомига ўхшамаслиги билан, шунингдек, ҳар бир фаслнинг табиати ўзига хос бетакрор белги ва фазилатлари билан, қолаверса, тоғ сўқмоғи сахро сўқмоғидан, қишлоқ йўли шаҳар йўлидан, дарёлар дарёлардан, кўллар кўллардан, пахтазор буғдойзордан фарқ қилувчи тароватга эгаллиги билан ўқувчини замон оқими ва ватан кўркамлигини таъминлаган манзаралар оғушига олиб киради, ўқувчида вақтда ўзини, ўзлигини англаш ва она-юртдаги ҳар бир

BUXORO VILOYATI
HOKIMLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH
DEPARTAMENTI

DAVLAT TILI - TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA MIQYOSIDAGI ILMIY-AMALIY ANJUMANI

21-oktabr

O'zbek tiliga davlat tili
maqomi berilgan kun
muborak bo'lsin!

BUXORO-2020